

Neįvertinti lietuviškojo egzilio raštai

Mano pirmas įspūdis, susidūrus su Vinco Rastenio raštais, buvo nuostaba. Nuostaba, kaip žmogus, ilgą laiką praleidęs vakarietiškame pasaulyje gebėjo taip išvalgiai ir daugeliu atvejų labai tiksliai įvardinti sovietinės Lietuvos (ar net būsimos nepriklausomos Lietuvos) problemas bei pateikti racionalų būdą joms spręsti, kai mes patys dabar neretai nerandame teisingų atsakymų ir sprendimų į panašius klausimus. Žinoma, kol kas galime teisintis prastu išeivijos intelektualinės minties įgyvendinimu į dabartinį Lietuvos visuomeninį-politinį gyvenimą (juk dažnas politikas turi progą susipažinti su egzilio intelektualų darbais tik pakvietus jį skaityti pranešimą konferencijoje, skirtoje politinei minčiai išeivijoje).

Užduotis apibūdinti intelektualinį palikimą, nors ir priklausantį vienai asmenybei, o ypač V. Rasteniiui, man pasirodė gana kebli. Tačiau tai taip pat rodo, koks įspūdingas krūvis tenka vienam žmogui. Todėl aš šiame darbe bandysiu paryškinti tuos bruožus, kurie man šiandieną pasirodė svarbiausi.

V. Rastenis, išeivijoje nevienareikšmiškai vertintas kaip politikos, visuomenės veikėjas, publicistas, teisininkas, yra viena patraukliausių asmenybių dėl savo požiūrio blaivumo, produktyvumo bei įvairiapusiškos veiklos.

Aktyviai dalyvaudamas visuomeninėje - politinėje išeivių veikloje ir iš pradžių glausdamasis po tautininkų vėliava, V. Rastenis buvo daugelio lietuviškų bei tarptautinių organizacijų narys (ALTS, LTS, ALT, PETS), dirbo tautininkų leidžiamo laikraščio „Dirva“ redaktoriumi ir leideju, dalyvavo „Liberty“ radijo veikloje bei lietuviškos enciklopedijos leidime. Intensyvi jo veikla, pasižymėjusi nepriekaištingu analitiškumu, blaiviu, realybę atliepiančiu mąstymu, liberalistinėmis tendencijomis bei efektyvių-optimalių rezultatų siekimas davė gausius „vaisius“.

Būdamas didžiausiu liberalu tarp tautininkų ir tautininku tarp liberalų, V. Rastenis visuomet ieškojo sąlyčio taškų, universalių idėjų bei sprendimų, tačiau jo pačio atrama visgi buvo tautinė idėja – pagrindinis jo būsenos mąstymo bei veiklos variklis.

Vadovaudamasis liberalia mintimi grįstu principu, jog žmogus turi teisę į savarankišką galvojimą ir veiklą, V. Rastenis ragino egzilus ieškoti naujų kelių bei veiklos būdų tautinei idėjai realizuoti, vengiant užsidarymo konservatyviųjų vertybių pripildytame „gete“. Suartėjęs su išeivijos jaunimu, V. Rastenis galėjo realizuoti save bendraudamas su įvairių pasaulėžiūrų bei politinių įsitikinimų žmonėmis, juos paveikti savo tolerantiška pozicija. Dalyvaudamas „Santaros“ suvažiavimuose, V. Rastenis buvo vienas iš koncepto „Veidu į Lietuvą“ formuotojų.

V. Rastenis, vienas pirmųjų išeivijoje, pastebėjo, jos JAV pasiekianti informacija iš Sovietų Sąjungos neatitinka realios tenykštės situacijos, dėl tos priežasties jis tapo „naujos informavimo politikos“ iniciatoriumi, kurią bandė įgyvendinti „Lietuvos nepriklausomybės talkoje“, su „Lietuvos naujienų atranka“ bei „Lietuvos Būklės centru“, kurie vykdė informacijos apdorojimo darbus.

Paliečiant kitą V. Rastenio veiklos barą – žurnalistiką, reikia pasakyti, jog ir čia jis nesirengė atsisakyti savo pagrindinių principų. Pasižymėjęs įtaigiu stiliumi, V. Rastenis, kaip pats sakė „stengėsi reaguoti į viską, kas vyksta“. Jo straipsnių tematika įvairavo nuo tarptautinių santykių analizės iki publikacijų muzikos, teatro ar literatūros klausimais. Yra aptaręs sovietinę bei nacių okupacijas Lietuvoje, XXa. bendruosius istorinius klausimus, susijusius su gimtine, taip pat bandė analizuoti lietuvių bendruomenę ir jos ypatumus. Didelė dalis publicistikos yra skirta prognostinėm būsimos nepriklausomos Lietuvos išvalgomis ir čia neretai susišaukia su tokiais išeivijos intelektualais kaip A. Štomas ar V. Kavolis, nagrinėjusiais postsovietinės Lietuvos būklę bei problemas.

Būdamas patriotas – praktikas (suvokdamas ateitį kaip nepriklausomą Lietuvą), tiesaus ir atviro žodžio šalininkas, V. Rastenis žurnalisto plunksna kovojo su konservatyviosiomis išeivių nuostatomis, o gyvenimo realybės pojūtis jam leido adekvačiai vertinti okupuotą Lietuvą matant joje ne vien neigiamus režimo padarinius, tačiau pastebint ir pozityvius aspektus.

Vietoj apibendrinimo norėtu pasakyti, jog V. Rastenio palikimas – kokybiška analitinė publicistika su iki šiandien aktualiomis visuomeninio-politinio gyvenimo išvalgomis, be abejonės, tampa vertu dėmesio ne tik pažintiniu aspektu, bet ir kaip intelektualinės lietuvių egzilio istorijos šaltinis.